

شخصیت زن مسلمان در الگوی سوم جهان از دیدگاه مقام معظم رهبری مدظله العالی

محدثه قاسم پور¹

چکیده

اسلام زن و مرد را یکی میداند و در آیات قرآن نیز به این مسئله اشاره کرده است: زن و مرد تفاوتی ندارند، مگر در تقوا. تمدن غرب هویت زنان را از آنان سلب کرده و یا دچار اختلال کرده است. زن در غرب، همچون عنصری در حاشیه و بینش در تاریخ بوده است. اما مقام معظم رهبری، زنان را پیشگامان حرکت معنوی خواندند. شیر زنان انقلاب و دفاع مقدس، نشان دادند که زن الگوی سوم جهان است یعنی نه شرقی و نه غربی. در الگوی زنان مسلمان، زن نقاط قوت زنانه ی خود را با ایمان و عفت همراه کرده است. و این گونه ارزش و تشخیص زن معنا یافته. پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای در نظر گرفته شده است و این مقاله به این نتایج دست یافته است که زن در نظر مقام معظم رهبری، دارای جایگاهی ویژه است. زن به عنوان الگو معرفی شده و در قرآن نیز به زنان الگو اشاره شده است. نمونه ی دیگر از زنان الگو، حضرت زهرا و زینب علیهم السلام هستند. همچنین جایگاه زن در خانواده و جامعه حائز اهمیت است و حقوق و مسئولیت های شاخصی از جمله خانه داری و تربیت فرزندان ذکر شده است.

کلید واژه

منزلت زن، الگوی سوم زن، حقوق زن، کرامت زن، مقام معظم رهبری

مقدمه

نگاه انقلاب اسلامی به مقوله ی زنان درست در مقابل نگاه غربی قرار دارد. فرهنگ غربی با ایجاد یک «نامعادله» در مسئله ی زنان عملاً این قشر را وسیله ی «انتفاع» و بهره برداری های گوناگون قرار داده است: «یک نامعادله ی را بتدریج به وجود آورده اند؛ یک طرف ذی نفع، یک طرف مورد انتفاع؛ بشریت را اینجوری تقسیم کرده اند. طرف ذی نفع مرد است، طرف مورد انتفاع عبارت است از زن. این به طور آرام، با تدریج، با شیوه های گوناگون، با تبلیغات مختلف، در طول ده ها سال در جوامع غربی در درجه ی اول، و بعد در جوامع دیگر جا افتاده. شأن اجتماعی زن را اینجوری معرفی کردند... لذا در فرهنگ غربی اگر زن بخواهد در جامعه نمود پیدا کند، شخصیت پیدا کند، حتماً باید از جذابیت های جنسی خودش چیزی را ارائه بدهد.» این فرهنگ است که «بحران زن» در جهان امروز را به وجود آورده است.

«زن، در تعریف غالباً شرقی، همچون عنصری در حاشیه و بی نقش در تاریخ سازی؛ و در تعریف غالباً غربی، بمثابة موجودی که جنسیت او بر انسانیتش می چربد و ابزاری جنسی برای مردان و در خدمت سرمایه داری جدید است، معرفی می شد. شیر زنان انقلاب و دفاع مقدس نشان دادند که الگوی سوم، «زن نه شرقی، نه غربی» است. زن مسلمان ایرانی، تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان، گشود و ثابت کرد که می توان زن بود، عفیف بود، محببه و شریف بود، و در عین حال، در متن و مرکز بود. می توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه ی سیاسی و اجتماعی نیز، سنگر سازی های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد.»

در «الگوی زن مسلمان» که بر اساس معرفت شناسی الهی شکل گرفته، زن «نقاط قوت زنانه» ی خود را با «ایمان و عفت» همراه می کند و با چنین ترکیبی قادر به نقش آفرینی منحصر به فردی می شود و اینگونه «ارزش و تشخیص زن» معنا می یابد. در همان سال هایی که حقارت هایی در فرهنگ غربی مشاهده می شد، در ایران اسلامی، بانوی اصفهانی اجازه اجتهاد از مجتهدان درجه اول آن روز اسلام داشت؛ در اصفهان، حوزه تدریس فلسفه و فقه را دایر داشت، اسلام، این است.

تفاوت اسلام و غرب درباره این موضوع آن است که اسلام برای زن جایگاه والایی قرار داده است و او را به عنوان یک شخصیت مستقل و تأثیر گذار و الگوی سوم جهان در جامعه قبول کرده و زن را برای خود او می خواهد؛ اما غرب زن را صرفاً برای مرد می خواهد و یک ابزار تبلیغاتی بر می شمارد. مشخصاً اشکال و اشتباه در فرهنگ غرب آن است که از مفهوم "زن" به نادرستی برداشت و معنی کرده اند و شناخت آن ها مخالف با فطرت زن است. و از آنجا که یکی از الزامات مهمی که در مسیر این حرکت باید مورد توجه جریان انقلابی و اسلامی قرار بگیرد «خالی کردن ذهن از کلیشه های افکار غربی و رد مرجعیت آن» درباره ی مسئله ی زن است؛ در این مقاله سعی بر این است که از دیدگاه رهبر معظم انقلاب اسلامی، زن در الگوی سوم جهان و مواجهه ای که با غرب داشته، مورد بررسی قرار گیرد. فاطمه ترکان و هدی صادق زادگان در مقاله پژوهشی با عنوان هویت زن از منظر اندیشه های قرآنی آیت الله العظمی خامنه ای، بر این باور است که زن ابعاد مختلف هویت یابی دارد. از جمله ضرورت هویت یابی اسلامی زن، ویژگی های آن هویت، ابعاد آن و عوامل موثر بر هویت، نسبت میان جنسیت و انسانیت در هویت، تقابل اسلام و غرب در هویت و آثار هویت سازی و هویت سوزی زن. همچنین بیان میدارد که هویت زن

¹ طلبه سطح 2 مدرسه علمیه حضرت خدیجه سلام الله علیها (نویسنده مسئول)

دارای چهارچوب مطلق است که در آن، تمامی ابعاد فردی و خانوادگی و اجتماعی پوشش پذیر می باشد. پژوهش حاضر به روش توصیفی تحلیلی و با مراجعه به منابع کتابخانه ای در نظر گرفته شده است و درصدد پاسخ به پرسش ابعاد زن از نگاه مقام معظم رهبری در الگوی سوم چیست؟

ابعاد فردی_ معنوی

الف) معرفی الگو

هر مکتب و مرامی وقتی پا به عرصه وجود میگذارد تلاش در جلب افکار عمومی دارد و از روشهای مختلف جهت پیاده کردن ایده و هدف خود کمک میگیرد مکتبهای انبیا و در رأس همه آنها قرآن و اسلام، چون معارف و عقایدی منطبق بر فطرت پاک انسانها به ارمغان آورده اند همواره در انسانهای سالم کاملاً قابل پیاده شدن میباشند به همین خاطر برای جلب افکار و تسخیر قلوب به روش معرفی الگو توجه نموده و همواره چهره های درخشانی را به عنوان اسوه معرفی می نمایند همان طور که برای پرهیز از پیمودن راه، باطل سیره و فرجام جرثومه های فساد را ترسیم نموده است. (طباطبایی میر جهانی، 1396، ص 7) همچنین که معرفی الگو برای پیروی از سیره و روش انسان کامل و نمونه است، تا با اسوه قرار دادن وی از صراط مستقیم حق، ناکب و منحرف نشوند. (طباطبایی میر جهانی، 1396، ص 8) پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران یکی از مسائلی که به شکلی جدی مورد بحث و توجه افکار عمومی ایران و جهان قرار گرفت، موضوع «زن» بود. انقلاب اسلامی در فضایی به پیروزی خود رسید که مکاتب گوناگون و ایدئولوژی های مدرن هر یک به فراخور مبانی و جهت گیری های خود نگاهی خاص به مقوله ی زن را ترویج دادند و فرهنگ عمومی تحت تاثیر جوامع مختلف ساخته می شد. اما انقلاب اسلامی نگاهی نو و تحول آفرین را در این موضوع پیش روی بشریت گذاشت. این نگاه جدید در قالب و فعالیت «زن مسلمان ایرانی» عینیت یافت و به تعبیر حضرت آیت الله خامنه ای «الگوی سوم زن» را تحقق بخشید. الگویی که «نه شرقی است و نه غربی»؛ زن، در تعریف غالباً شرقی، همچون عنصری در حاشیه و بی نقش در تاریخ سازی؛ و در تعریف غالباً غربی، بمثابة موجودی که جنسیت او بر انسانیتش می چربد و ابزاری جنسی برای مردان و در خدمت سرمایه داری جدید است، معرفی می شد. شیر زنان انقلاب و دفاع مقدس نشان دادند که الگوی سوم، «زن نه شرقی، نه غربی» است. زن مسلمان ایرانی، تاریخ جدیدی را پیش چشم زنان جهان، گشود و ثابت کرد که می توان زن بود، عفیف بود، محجبه و شریف بود، و در عین حال، در متن و مرکز بود. می توان سنگر خانواده را پاکیزه نگاه داشت و در عرصه ی سیاسی و اجتماعی نیز، سنگر سازی های جدید کرد و فتوحات بزرگ به ارمغان آورد. (پیام به کنگره ی هفت هزار زن شهید کشور 91/12/16)

همچنین در «الگوی زن مسلمان» که براساس معرفت شناسی الهی شکل گرفته، زن «نقاط قوت زنانه»ی خود را با «پاکدامنی» همراه می کند و این چنین قادر به نقش آفرینی منحصر به فردی می شود و اینگونه «ارزش زن» معنا می یابد: زن با نقاط قوت زنانه ی خود- که خدای متعال در وجود او به ودیعه گذاشته و مخصوص زن است- همراه با ایمان عمیق، همراه با استقرار ناشی از اتکاء به خداوند، و همراه با عفت و پاکدامنی- که فضای پیرامون او را نورانیت می بخشد- می تواند در جامعه یک نقش استثنائی این گونه ایفا کند؛ هیچ مردی قادر به ایفای چنین نقشی نیست. مثل کوه استواری از ایمان، در عین حال مثل چشمه ی جوشانی از عاطفه و محبت و احساسات زنانه، تشنگان و محتاجان نوازش را از چشمه ی صبر و حوصله و عاطفه ی خود سیراب می کند. انسانها در چنین آغوش پُربرکتی می توانند تربیت شوند. اگر زن با این خصوصیات در عالم وجود نبود، انسانیت معنا پیدا نمی کرد. این، معنای ارزش زن و تشخیص زن است؛ چیزی که مغز متحجر مادی غربی ها نمی تواند آن را بفهمد. (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم 84/3/25)

اما امروز و با گذشت سالیانی از انقلاب اسلامی همچنان کشمکش جدی و اساسی بین «الگوی زن مسلمان» با «الگوی مادی غربی» در جریان است. اسلام، زن را عضوی از مجموعه عظیم انقلاب می داند، همچنین مایه مباهات و افتخار و سبب پیشرفت جامعه. اما در غرب، زن وسیله التذاذ و شهوت رانی است و از زن به عنوان سرمایه مادی و وسیله استفاده میشود. (برگرفته از کتاب زن و بازیابی هویت حقیقی) غربی ها همواره در تلاشند نگاه و عملکرد غلط خود را در دنیا رایج کنند و در این مسیر هوچیگری های تبلیغاتی و رسانه ای را همواره در دستور کار دارند. غربی ها نسبت به مسئله ی زن بد فهمیدند، بد عمل کردند و همان فهم بد و غلط و عمل گمراه کننده و مهلک خودشان را به صورت سگه ی رایج در دنیا مطرح کردند. علیه هر کسی هم که بر ضد نظر آنها حرف بزند، دستگاه تبلیغاتی وسیع آنها هوچیگری میکند، مجال حرف زدن هم به کسی نمیدهد. (بیانات در دیدار جمعی از بانوان برگزیده کشور 93/1/30)

الگوی تنظیم شده بهترین مصداق برای تحقق مجموعه احکام و ارزشهای مورد نظر (نظام شخصیت) است و برای اثبات صدق یا کارآمدی الگو باید اثربخش بودن الگو را در جامعه یا محیط مورد نظر نشان داد. (سبحانی، 1912، ص 126) شناختن و شناساندن هویت زن مهم است چون باعث می شود به عنوان الگویی موثر به جهان عرضه شود: زن ایرانی در ایران اسلامی، باید کوششش این باشد که هویت والای زن اسلامی را آنچنان زنده کند که چشم دنیا را به خود جلب کند. این امروز وظیفه یی است بر دوش زنان مسلمان. الگوی زن را نشان بدهند؛ بگویند زن مسلمان زنی است که هم دین خود را، حجاب خود را، زنانگی خود را، ظرفتها و رفته ها و لطافت های خود را حفظ می کند؛ هم از حق خود دفاع می کند؛ هم در میدان معنویت و علم و تحقیق و تقرب به خدا پیشروی می کند و شخصیت های برجسته ای را نشان می دهد و هم در میدان سیاسی حضور دارد. این می شود الگویی برای زنان. شما بدانید زنان مسلمان در بسیاری از نقاط دنیا، امروز به شما نگاه می کنند و از شما یاد می گیرند. (بیانات در دیدار جمعی از بانوان 79/6/30)

درباره مقامات معنوی حضرت زهرا سلام الله علیها، عصمت، عفت و مجاهدت های ایشان مورد تاکید است، که به عنوان یک الگوی کامل معرفی شدند: مقامات معنوی فاطمه ی زهرا (سلام الله علیها) در شمار برترین مقامات معنوی آحاد معدودی از بشریت است. خصوصیت ها و ویژگی های شخصیتی حضرت زینب سلام الله علیها، میتواند الگویی برای ما زنان باشد: زن

مسلمان برای انجام تمامی وظایف مهمی که یک زن می‌تواند انجام دهد، باید از حضرت زینب (سلام‌الله‌علیها) تعلیم بگیرد. طهارت و تقوا که بزرگترین خصوصیت یک زن است، اهمیت دادن به ارزشهای اصیل بیش از هر چیز دیگری در زندگی، توجه به علم و معرفت، انجام فعالیتهای سیاسی و امداد رسانی به انسانها و کیفیت دادن به محیط خانه و خانواده از ویژگیهای زینب کبری (سلام‌الله‌علیها) محسوب می‌شود و زن مسلمان از درون خانواده تا درون جامعه و تا مسائل علمی و سیاسی و ارزشهای اخلاقی و نیز نشان دادن منشهای بزرگ انقلابی می‌تواند به زندگی آن حضرت، تأسی جوید. (74/07/12 دیدار جمعی از پرستاران و مددکاران با رهبر انقلاب)

اسلام به زن خدمتی کرده است که در تاریخ همچو سابقه ای ندارد. اسلام زن را از توی لجنزارها برداشته آورده شخصیت به او داده (امام خمینی رحمه‌الله‌علیه). و حضرت زینب سلام الله علیها، نیز ظرفیت معنوی و اخلاقی زن را با رفتار و سخنانشان نشان دادند. شخصیت حضرت زینب که خلاصه‌اش این است که زینب کبری (سلام الله علیها) با رفتار خود و با بیانات خود، ظرفیت معنوی و عقلانی جنس زن را نشان داد. جوری حرف می‌زند، مثل اینکه امیرالمؤمنین دارد حرف می‌زند؛ جوری می‌ایستد مثل اینکه پیغمبر در مقابل کفار می‌ایستد. این ظرفیت زن است. (1400/09/21 بیانات در دیدار پرستاران و خانواده شهدای سلامت)

ب) وظیفه اصلی زن

یکی از وظایف اصلی زن از دیدگاه اسلام حفظ هویت وجودی و تربیت زن در ایجاد کانون گرم خانواده، جهت پرورش انسان صالح، حفظ اصالت زن، حضور در صحنه های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی با آگاهی و حفظ شئونات انسانی است. (دبیرخانه، 1380، ج 2، ص 206) امام خمینی (رحمة الله علیه) نیز می‌فرمایند زنان انسان ساز اند و از دامن زنها، انسانها تربیت می‌شوند. همچنین مقام معظم رهبری (مدظله العالی) هم در سخنی دیگر اشاره می‌کنند که رسیدن به مقام حقیقی برای زن، در گرو تربیت با الگوی اسلامی است. اگر جامعه‌ی اسلامی بتواند زنان را با الگوی اسلامی تربیت کند، آن وقت زن به مقام شامخ حقیقی خود نائل آمده است (76/7/30 بیانات در دیدار جمعی از زنان)

زن بودن خود کمال و ارزش است، و بستر مناسب تعالی و تکامل انسانی نیز هست؛ (حکیمی، 1378، ص ۱۱۹) امام خامنه ای زن مسلمان را تعریف کرده و به عنوان الگو معرفی کردند: لازم است، زنان، زنان باسواد، زنان آگاه، زنان با معرفت، در همه این میدانها بایستی پیشروی کنند؛ الگوی زن را نشان بدهند؛ بگویند زن مسلمان زنی است که هم دین خود را، حجاب خود را، زنانگی خود را، ظرفیتها و رفته‌ها و لطافت‌های خود را حفظ میکند؛ هم از حق خود دفاع میکند؛ هم در میدان معنویت و علم و تحقیق و تقرب به خدا پیشروی میکند و شخصیت‌های برجسته‌ای را نشان میدهد و هم در میدان سیاسی حضور دارد. این میشود الگویی برای زنان (79/6/30 بیانات در دیدار جمعی از بانوان)

همچنین ایشان از جمله وظایف زن را اینگونه بیان می‌کنند که زنان باید دختران و فرزندان را در جهت کسب علم تشویق کنند: خوشبختانه امروز در جامعه ما، تعلیم و تربیت زنان رایج است؛ اما در عین حال هنوز خانواده‌هایی هستند که دختران خودشان را از تحصیل منع میکنند. اگر یک روز محیط‌های تحصیلی، محیط‌های ناسالمی بود، امروز بحمدالله در دوران اسلامی آن گونه نیست. باید اجازه بدهند که دختران درس بخوانند، مطالعه کنند، کتاب بخوانند، با معارف دینی و با معارف انسانی آشنا شوند و ذهن و مغزشان قوت و قدرت پیدا کند. (۱۳۷۶/۰۷/۳۰ بیانات در دیدار جمعی از زنان)

رهبر انقلاب در جمع زنان بیان داشتند که اصلی ترین وظیفه زن خانه داری است؛ اما خانه‌داری به معنای خانه‌نشینی نیست. بعضی این‌ها را باهم اشتباه می‌کنند وقتی می‌گویم خانه‌داری، خیال می‌کنند می‌گوییم در خانه بنشینید هیچ کار نکنید، هیچ وظیفه‌ای انجام ندهید، تدریس نکنید، مجاهدت نکنید، کار اجتماعی نکنید، فعالیت‌های سیاسی نکنید، معنای خانه‌داری این نیست. همچنین ایشان افزودند: خانه‌داری یعنی خانه را داشته باشید در کنار داشتن خانه هر کار دیگری که از عهده شما برمی‌آید و میل به آن و شوق به آن را دارید می‌توانید انجام بدهید؛ منتهی همه در ذیل خانه‌داری است (۱۴۰۱/۱۰/۱۴) در جمع زنان فرهیخته و فعال در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و علمی)

ابعاد خانوادگی

الف) کرامت و اصالت زن در اسلام

مراد از کرامت انسان این است که انسان در میان سایر موجودات دارای خصوصیتی است که در هیچ یک از موجودات دیگر عالم نیست و آن، داشتن عقل است و معنای تفضیل آن است که در غیر عقل از سایر خصوصیات و صفات هم انسان بر دیگران برتری دارد (مکارم شیرازی، 1367، ج 13، ص 261-262). و افزون بر خلقت برابر، زن و مرد در ارزش‌ها و آمادگی برای دست یابی به کمال والای انسانی نیز برابر هستند. (عظیمی، ۱۳۸۶، ص ۳۱). اسلام در عین آنکه زنان را به حقوق انسانی‌شان آشنا کرد و به آنها شخصیت و حریت و استقلال داد، هرگز آنها را به تمرد و عصیان و طغیان و بدبینی نسبت به جنس مرد وادار نکرد. (مطهری، 1396، ص 76)

رهبر انقلاب نیز در ارزش گذاری اسلام به کرامت و اصالت زن بودن بیان داشتند که ما باید در مورد مسأله‌ی زن نگاه جامع داشته باشیم، و این نگاه جامع در اسلام هست. مسأله‌ی ارزش‌گذاری به اصالت زن، زن بودن، برای زن یک ارزش والا است؛ یک اصل است. به هیچ وجه تشبیه به مردان برای زن ارزش به حساب نمی‌آید؛ همچنان که برای مردها تشبیه به زنان ارزش به حساب نمی‌آید. هر کدام نقشی دارند، هر کدام جایی دارند، جایگاهی دارند و مقصودی از وضعیت خاص آنها در آفرینش حکیمانه‌ی الهی مورد نظر بوده که این مقصود باید برآورده شود؛ این مسأله مهم است.» (بیانات در دیدار گروهی کثیری از بانوان نخبه در آستانه‌ی سالروز میلاد حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها)، ۱۳۸۶/۴/۱۳)

ذیل آیه ۱۹۵ آل عمران در تفاسیر ذکر شده است که عمل هیچ يك از این دو صنف نزد خدا ضایع و باطل نمی‌شود، و عمل کسی به دیگری عاید نمی‌گردد، مگر اینکه خود شخص عمل خود را باطل کند. و به بانگ بلند اعلام می‌دارد: «كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ

رَهْبَنَةُ»، نه مثل مردم قبل از اسلام که می‌گفتند: گناه زنان به عهده خود آنان و عمل نیک‌شان و منافع وجودشان مال مردان است! (طباطبایی، ۱۳۶۷، ج ۲، ص ۴۰۷) قرآن همانطور که در بدو پیدایش انسان، سخن را در محور خلافت شروع کرده است، و خلافت زن و مرد ندارد، در پایان پیدایش، و در انجام عالم هم وقتی مساله معاد، مساله موافق قیامت، مساله برزخ و حشر، مساله سؤال و جواب، و کتاب و توزین اعمال، و عبور در صراط، و کوثر، و مانند آن را مطرح می‌کند، هیچگاه بین زن و مرد فرقی نمی‌گذارد و در همه این موارد زن و مرد باهم هستند (جوادی آملی، ۱۳۸۶، ص ۸۷).
دین و اخلاق بارزترین عامل حفظ کرامت و شخصیت زنان است (دفتر مطالعات و برنامه ریزی، ۱۳۷۶، ص ۲۵۳)

ب) زن در خانواده

نظام خانواده از دیدگاه اسلام، ضمن تعیین نقش اعضای خانواده، حیطه و مرز رفتار هر یک از اعضا را مشخص ساخته و تبادل نظر میان آنها را تسهیل می‌کند. (خطیب، ۱۳۹۶، ص ۲۱۷) و اگر زنان و مردان بر پایه این الگو و برای انجام وظیفه ای اجتماعی به حوزه های اجتماعی وارد شوند، می‌توانند نقش های مکمل را بر دوش گیرند. در این صورت جامعه از حیات احساسی و عقلانی، هم زمان برخوردار خواهد شد. (علاسوند، ۱۴۰۱، ص ۱۲۷) در ادامه بیان می‌شود که در بین زنان، عده زیادی عالم و فقیه هستند و اثرات زیاد و عمیقی را در جامعه می‌گذارند.
نهاد خانواده در جامعه آرمانی در راه تحکیم و تقویت بنیان خانواده و جلوگیری از متلاشی شدن این واحد اجتماعی بسیار مهم سعی بلیغ به عمل می‌آید. گذشته از این در این جامعه هم تشکیل خانواده سخت مورد تشویق و ترغیب واقع می‌شود و هم می‌کوشند تا این واحد اجتماعی چنان شکل گیرد که همه اهدافی را که از آن منظور است به بهترین وجه برآورد. (مصباح یزدی، ۱۳۹۱، ص ۴۱۸)

ایشان نیز اشاره فرمودند که نقش زنان، یک نقش فوق‌العاده بود؛ نقش مادران شهدا، نقش همسران شهدا، نقش زنان مباشر در میدان جنگ، در کارهای پشتیبانی و بعضاً بندرت در کارهای عملیاتی و نظامی - که من بخش کارهای پشتیبانی را خودم از نزدیک در اهواز دیدم - یک نقش فوق‌العاده بود. زنها حتی در بخشهای نظامی هم فعال بودند؛ به هر حال نقش زنان، یک نقش بیبدیلی است. (۹۰/۱۰/۱۴) بیانات در سومین نشست اندیشه‌های راهبردی)

رهبر انقلاب نقش موثر زن در اداره خانواده را این‌گونه بیان کردند که آرامش و سکونت در خانه، به برکت زن است: زن را به چشم آن عنصر اصلی تشکیل خانواده در نظر بگیرید؛ که خانواده اگرچه از مرد و زن تشکیل می‌شود و هر دو در تشکیل خانواده و موجودیت آن مؤثرند، اما آسایش فضای خانواده، آرامش و سکونتی که در فضای خانه است، به برکت زن و طبیعت زنانه است. با این چشم به زن نگاه کنند تا معلوم شود که او چگونه کمال پیدا می‌کند و حقوقش در چیست. (بیانات در دیدار گروهی از بانوان به مناسبت فرخنده میلاد حضرت زهرا (سلام‌الله‌علیها) و روز زن، ۱۳۷۱/۹/۲۵)
در بعد رسالت مادری، امام رضا علیه السلام به روایت از پدرش و از امام صادق علیه السلام: «لو علم الله لفظاً أَوْجَرَ فی تَرْكِ عَوْقِ الوالدین من، أَفٍّ، لَئِتی به». (بحار الانوار ۴۹/۷۴ و ۴۲) «اگر خداوند لفظی را در برابر پدر و مادر کمتر از «اف» (کلمه ناخوشایند و درشت) می‌دانست به کار می‌برد». در اسلام بر نقش مادری تأکیدهای فراوان رفته، و در عظمت آن سخنها گفته شده است، تا پیوند فرزندان با محور خانواده استوارتر گردد و نظام خانواده پاینده تر شود (حکیمی، ۱۳۷۸، ص ۶۵). البته دقت و توجه کامل در جهت انجام وظایف گوناگون مادری، به واقع کار آسانی نیست. ثواب‌های فراوان اخروی و پاداش‌های روانی دنیوی، به ویژه احساس رضایت، انگیزه قوی مادران برای ایفای بهتر این نقش است. (علاسوند، ۱۴۰۱، ص ۲۰۹)

ابعاد علمی

رهبر انقلاب مسئله زنان را بسیار مهم می‌شمارند و به پیشرفت زنان در حیطه های مختلف اشاره کنند: مسئله زنان، مسئله‌ای مهمی است؛ بهترین کسانی هم که این مسئله را می‌توانند دنبال کنند و حل کنند خود خانمها هستند. و خانم تحصیل کرده و خوش فکر و بااستعداد و خوش قلم و خوش قریحه کم نداریم؛ امروز در کشور ما بحمدالله خیلی زیاد است. عرض کردم؛ هیچ وقت در تاریخ کشور ما این همه زن تحصیل کرده و فرزانه و برجسته ما نداشتیم؛ نه در محیطهای حوزوی، نه در محیطهای دانشگاهی. این همه نویسنده‌ی زن، این همه شاعر زن، این همه محقق زن، پژوهشگر زن، در رشته‌های مختلف نداشتیم؛ خوشبختانه امروز به برکت نظام اسلامی [داریم]. (۳۰/۰۱/۱۳۹۳) بیانات در دیدار جمعی از بانوان برگزیده کشور)

ایشان کسب علم و تخصص در رشته‌های مختلف و آگاهی و کسب معلومات و معارف را از تکالیف زن می‌شمارند و این‌گونه به نقش زنان در کسب علوم مختلف را تاکید می‌کنند: خانم‌ها موظفند که انواع و اقسام رشته‌های تخصصی پزشکی — مثل قلب و داخلی و اعصاب و... را دنبال کنند. این، فریضه است. امروز این تکلیف برای زن‌ها، بیش‌تر از مردهاست؛ اگر چه در جامعه‌ی ما، آموزش رشته‌های مختلف علوم که برای ساختن این جامعه لازم می‌باشد، برای همه فریضه است. آن کسانی که بتوانند، حقیقتاً امروز از آن روزهایی است که کسب علم فریضه‌ی شرعی است؛ علاوه بر این که فریضه‌ی اجتماعی هم است.» (بیانات در دیدار با گروهی از بانوان پزشک سراسر کشور، ۱۳۶۸/۱۰/۲۶)

در ادامه به چند نمونه بانوی موفق ایرانی اشاره می‌کنیم: خانم زهرا صادقی مادر ۳۷ ساله‌ی این خانواده، یک خانم تحصیل کرده‌ی فعال که کنار نقش همسری و مادری در فعالیتهای اجتماعی و جهاد تبیین خیلی پر رنگ ظاهر شدند. این خانم، کارشناس علوم تربیتی هم هستند. همچنین بانو مجتهده امین نیز که در مقامات معنوی و علمی درجه بالایی داشته و به اجتهاد رسیده. همچنین وی آثار زیادی را دارد. رهبر انقلاب در مورد نقش علمی زن، مقایسه ای بین سال های قبل و اکنون دارند، ایشان میفرمایند: شما نگاه کنید و ببینید که تعداد محصلین و دانشجویان زن - دختران تحصیل کننده در مراکز عالی - امروز در ایران بیشتر است یا در دوران حکومت طواغیت بیشتر بود؟ میبینید که امروز بیشتر است تعداد دانشجویان دختر برجسته و دارای نمره اول در تحصیلات امروز بیشتر است یا در آن زمان بیشتر بود؟ میبینید که امروز بیشتر است. عده زنانی که در مراکز پزشکی و درمانی

و در مراکز گوناگون علمی در این کشور مشغول کار و تحقیق هستند امروز بیشتر است یا آن روز بیشتر بود؟ میبینید که امروز بیشتر است... زن مسلمان امروز، در مجامع جهانی در کنفرانسهای گوناگون، جهانی در مراکز علمی و در دانشگاهها، حضور علمی یا سیاسی یا خدماتی دارد اینها ارزش دارد. (۲۰/۰۷/۱۳۷۳) بازخوانی نگاه حضرت آیت الله خامنه ای به مسئله علم آموزی و تحصیل زنان)

ابعاد اجتماعی (الف) ارزش و اهمیت

نکته ای در رابطه با حضور زنان در جامعه حائز اهمیت است: زن در گفتگو با مردان باید رعایت کند و با صدای تحریک آمیز دیگران را وادار به گناه نکند و نیز مواظب نگاه خود باشد. که منشأ هم گناهان چشم است. همان طور که چشم از بزرگترین نعمتهاست «نَجَلْ لَه عَیْنِی» (مهدی نیا، ۱۳۷۳) و همچنین نظام خانواده در اسلام بر این اساس بنیاد نهاده شده که به منظور حفاظت از موجودیت و کرامت زن و جایگاه والای او در تربیت فرزندان، سنگینی مسئولیت های زندگی در داخل خانواده با تمام عناصر آن بر دوش مرد نهاده شده است نه زن؛ اما در عین حال شریعت، زن را از انجام کارهایی که با کرامت، شخصیت و هویت اسلامی او منافات نداشته باشد، مانع نشده است. (فیض، ۱۳۹۲، ص ۶۱)

آیت الله خامنه ای ضمن اشاره به آیه ای از قرآن، عقیده برابری زنان در تمامی عرصه های سیاسی اجتماعی را دارند: اسلام وقتی که میگوید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» (سوره ی توبه، آیه ۷۱)، یعنی مؤمنین و مؤمنات در حفظ مجموعه ی نظام اجتماعی و امر به معروف و نهی از منکر همه سهیم و شریکند؛ زن را استثناء نکرده. ما هم نمیتوانیم زن را استثناء کنیم. مسئولیت اداری جامعه ی اسلامی و پیشرفت جامعه ی اسلامی بر دوش همه است؛ بر دوش زن، بر دوش مرد؛ هر کدام به نحوی بر حسب توانایی های خودشان. (بیانات در دیدار گروهی کثیری از بانوان نخبه در آستانه ی سالروز میلاد حضرت زهرا (سلام الله علیها)، ۱۳/۴/۱۳۸۶)

(ب) نمونه ها

معظم له در دیداری دیگر با اشاره به الگو بودن حضرت صدیقه طاهره سلام الله علیها، میفرماید، ایشان در نقش رهبر واقعی بودند. و اصلاً جایگاه ایشان را نمیشود تصور کرد و یا به زبان آورد: درباره ی سیده ی زنان عالم، زنان همه ی عوالم و همه ی دورانها، سخن کسی مثل این حقیر نه فقط نارسا و ناقص است، بلکه زبان ما در بیان بخشی از آنها هم الکن است. غیر از مقامات معنوی و ملکوتی و الهی -که غیر از خود معصومین (علیهم السلام) کسی نمیتواند آن مقامات را درک کند، چه برسد به اینکه توصیف بکند از لحاظ معیارهای ظاهری و عقلانی هم سیده ی زنان عالم صدیقه ی کبری (سلام الله علیها) دارای اندازه ها و ابعاد غیر قابل تصور برای ما است. خب میگوییم این بزرگوار از ولایت دفاع کرد، جان خودش را از دست داد، با فصاحت و بلاغت سخن گفت، و مانند اینها؛ اما اینها فقط به زبان گفته میشود، آن موقعیت را ما نمیتوانیم اصلاً تصور بکنیم.

از دیگر جلوه های عملی و قولی برخورد حضرت علی با حضرت زهرا علیهم السلام، این است که امام در مجموع افتخاراتی که برای خود قائل است و به آن فخر می فروشد، به وجود مبارک حضرت فاطمه زهرا (سلام الله علیها) مباحثات می کند و می فرماید: «منا خیر نساء العالمین». (رضی، ۱۳۹۴، نامه ۲۸) مباحثات به حضرت زهرا توسط امام، یکی دیگر از مسائلی است که از جایگاه والای زن در منظر امام حکایت دارد. چنانچه مقام معظم رهبری نیز در بیانات خود به ارزش زن و جایگاه حضرت زهرا سلام الله علیها اشاره میفرماید: فاطمه ی زهرا (سلام الله علیها) در نقش یک رهبر واقعی است؛ همان طور که امام بزرگوار فرمودند که اگر فاطمه ی زهرا مرد بود، پیغمبر میشد. این خیلی حرف عجیبی است، خیلی حرف بزرگی است و جز از زبان کسی مثل امام بزرگوار که هم عالم بود، هم فقیه بود، هم عارف بود، انسان این حرف را نمیتواند بشنود؛ اما ایشان گفته است این حرف را. فاطمه ی زهرا این است؛ یعنی یک رهبر به تمام معنا، مثل یک پیغمبر، مثل یک هدایتگر عموم بشر؛ در این حد و در این اندازه زهرای اطهر، دختر جوان، ظاهر میشود؛ این زن اسلام است. خدای متعال مرد را و زن را از جهاتی مثل هم قرار داده است؛ از لحاظ عروج به مقامات معنوی با هم تفاوتی ندارند، نمونه اش فاطمه ی زهرا (سلام الله علیها)؛ از لحاظ قدرت رهبری با هم تفاوتی ندارند، نمونه اش فاطمه ی زهرا (سلام الله علیها)؛ از لحاظ توانایی هدایت بشر تفاوتی ندارند، نمونه اش فاطمه ی زهرا (سلام الله علیها) (۹۵/۱۲/۲۹ بیانات در دیدار مداحان اهل بیت علیهم السلام)

فاطمه سلام الله علیها از زمره اهل بیت و از اولیاء الهی و حتی برتر از انبیاء میباشد. به همین دلیل اثبات مقام شفاعت برای فاطمه نیاز به دلیل جداگانه ندارد در عین حال به برخی روایات در مورد شفاعت آن حضرت اشاره میشود: «عن رسول الله له فأیما امرأة صلت فی الیوم والليلة خمس صلوات، وصامت شهر رمضان و حجت بیت الله الحرام، وزکات مالها، وأطاعت زوجها، ووالت علیاً بعدی دخلت الجنة بشفاعتی ابنتی فاطمة وأنها لیسیده نساء العالمین» (بحار الانوار ج ۴۳ ص ۲۴). از رسول خدا و نقل شده هر زنی که پنج وقت نماز خود را بخواند و روزه ماه رمضان را بگیرد و حج واجب بیت الله را انجام دهد و زکات مالش را بپردازد و از شوهر خود اطاعت کند و علی را بعد از من امام و رهبر خویش بداند یعنی زمینه شفاعت را فراهم نماید به شفاعت دخترم، فاطمه وارد بهشت خواهد شد. و فاطمه سیده و سرور زنان عالم است. (طباطبایی میر جهانی، ۱۳۹۶، ص ۲۲) ایشان ثابت کردند که می شود عفت زنانه را به عزت مجاهدانه تبدیل کرد، شاهد مثال خطبه ایشان است که شخصیت قوی و ارزشمند ایشان را نشان میدهد. دلیل این مطلب همان بس که حاضران در مجلس سخنرانی اش، وی را چنین توصیف می کنند: شاهد بودم که زینب دخت علی (علیه السلام) در نهایت عفت و حجاب در حال سخنرانی بود، چنان بلیغ و رسا سخن می گفت که گویی زبان علی (علیه السلام) در کام دارد. (حلی، ۱۴۰۶، ص ۸۶) مقام معظم رهبری در این باره فرمودند: زینب کبری يك نمونه برجسته تاریخ است که عظمت حضور يك زن را در یکی از مهم ترین مسایل تاریخ نشان می دهد. زینب (سلام الله علیه) نشان داد که می توان حجب و عفاف زنانه را تبدیل کرد به عزت مجاهدانه، به يك جهاد بزرگ؛ آنچه که از بیانات زینب کبری باقی مانده است و امروز در دسترس ماست، عظمت حرکت زینب کبری را نشان می دهد. خطبه فراموش نشدنی زینب کبری در بازار کوفه يك

حرف زدن معمولی نیست، اظهار نظر معمولی يك شخصیت بزرگ نیست، يك تحلیل عظیم از وضع جامعه اسلامی در آن دوره است که با زیباترین کلمات و با عمیق‌ترین و غنی‌ترین مفاهیم در آن شرائط بیان شده است. قوت شخصیت را ببینید، چقدر این شخصیت قوی است. این زن است که الگوست، الگو برای همه مردان بزرگ عالم و زنان بزرگ عالم. انقلاب نبوی و انقلاب علوی را آسیب‌شناسی می‌کند، می‌گوید شماها نتوانستید در فتنه، حق را تشخیص بدهید، نتوانستید به وظیفه تان عمل کنید، نتیجه این شد که جگرگوشه پیغمبر سرش بر روی نیزه رفت. عظمت زینب را اینجا می‌شود فهمید. (بیانات رهبر انقلاب در دیدار با پرستاران نمونه کشور 89/02/1)

درایت و ملکوت رفتارشان آن بانو را به عقیده بنی هاشم «گوهر فروزنده خردورزی» در دودمان بنی هاشم مزین ساخت. او دارای علم لدنی و دانش ملکوتی بود. اگر چه گام هایش بر زمین بود، ولی دستان سبزش بر آسمان و ملکوت خدا می‌رسید. او به مقام «نائبه الحسین» مفتخر گردید و شریک نهضت آن امام بزرگوار بود و از وجودش فروغ عصمت ساطع گردید. (مامقانی، 1431، ج ۳، ص ۷۹)

ویژگی برجسته‌ی دیگر حضرت زینب در عرصه‌ی انقلابی‌گری را باید «قدرت بصیرت» ایشان دانست. خطبه‌های آن حضرت در کوفه و شام آینه‌ی تمام‌نمای این ویژگی است. تحلیلی که ایشان از فضای موجود و بر مبنای دو مسیر حق و باطل و نصرت نهایی حق می‌دهد گویای شناختی است که حضرتش از واقعیت‌های سیاسی و مذهبی روز دارد. «استقامت در راه حق» دیگر ویژگی بارز انقلابی آن حضرت است. ثمره‌ی این شخصیت انقلابی حضرت زینب کبری (سلام‌الله‌علیها) را باید حفظ دین دانست. فهم درست و انتخاب درست در کارها نشانه‌ی انتخاب الگوی صحیح مانند حضرت زینب و فاطمه علیهم السلام است: اگر الگوی زن، زینب و فاطمه‌ی زهرا سلام‌الله‌علیها باشند، کارش عبارت است از فهم درست، هوشیاری در درک موقعیتها و انتخاب بهترین کارها؛ ولو با فداکاری و ایستادن پای همه چیز. (70/08/22 دیدار جمعی از پرستاران با رهبر انقلاب در سالروز میلاد حضرت زینب سلام الله علیها)

همچنین که حضرت زینب یک نمونه‌ی برجسته تاریخی است. مرحوم آیه الله خوئی قدس سره در وصف آن بانو می‌نگارد: «آن بانو شریک نهضت امام حسین است و چون برادر از اسلام دفاع کرد و در راه خدا جهاد نمود و از شریعت جدش دفاع نمود. آن بانو در بلاغت و شجاعت و پایداری چون علی علیه السلام بود. قرآن کریم آکنده از معارف مختلف است که نیازهای بشر را در زمینه معارف دینی، نیازهای معرفتی و الگوهای انسان برآورده می‌کند. بخشی از آیات قرآن به زندگی انسان‌هایی اشاره دارد که سرگذشت آنها می‌تواند برای خوانندگان درس آموز باشد. (فوادحمداو الدقس، 1389، ص 11) موسی و دختران شعیب که الگوی زنان جامعه در شرایط مختلف هستند، در قرآن کریم تجلیل و ستایش شده است و در معرفی اعمال نیک و پسندیده انسان شایسته را معرفی کرده میفرماید: «لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ: نیکی آن نیست که گرایش به شرق و غرب داشته باشید نیکی آن است که متوجه خدای سبحان شوید و به وی ایمان آورید. قرآن کریم بخش عظیمی از آیات مبارک خود را به معرفی مردان و زنان موحد و ثابت قدمی اختصاص داده که در شرایط گوناگون حق محوری خود را حفظ کرده و از صراط مستقیم منحرف نشده اند. قرآن از مردان الهی مانند انبیا برترین ستایش را نموده است و از زنان پاکدامن و عقیفی چون مریم سلام الله علیها و همسر فرعون و مادر و خواهر. (طباطبایی میر جهانی، 1396، ص 7 و 8)

ابعاد سیاسی

در زمینه حضور سیاسی زنان، اسلام فرصت‌های مختلفی را برای آنان فراهم کرد. زنان در بیعت با پیامبر، در هجرت، جنگ‌ها و حضور در اجتماعات، نقش مهمی بر عهده داشتند. (عظیمی، ۱۳۸۶، ص ۱۰۰) مسئله سیاست جزء مسائلی نیست که ما بگویم الان در دنیا ضرورت این مطلب احساس شده و از نظر علمی و عقلی قطعی شده است که زن و مرد هیچ تفاوتی از نظر دخالت در امور سیاسی ندارند و در گذشته یک حق مسلمی به زنان داده نمی‌شده است. مثلاً اگر فرض کنیم در گذشته مانع تحصیل کردن زن بودند و می‌گفتند زن حق درس خواندن ندارد ولی امروز می‌گویند زن هم حق درس خواندن دارد؛ این یک مسئله واقعی است؛ یعنی واقعا انسان وقتی حساب می‌کند می‌بیند که حق درس خواندن چیزی نیست که کسی بتواند میان مرد و زن تبعیض قائل شود و بگوید مرد این حق را دارد و زن ندارد، چرا؟ برای این که خداوند مغز و فکر و استعداد درس خواندن و شوق و رغبت و میل آن را همان طور که در مرد قرار داده در زن هم قرار داده. منع کردن، جز جلوی استعداد خدادادی را گرفتن چیز دیگری نیست. (مطهری، 1391، ص 54) مقام معظم رهبری نیز به این مسئله اشاره می‌کنند: از نظر اسلام، میدان فعالیت و تلاش علمی و اقتصادی و سیاسی برای زنان، کاملاً باز است. اگر کسی با استناد به بینش اسلامی بخواهد زن را از کار علمی محروم کند، از تلاش اقتصادی باز دارد، یا از تلاش سیاسی و اجتماعی بی نصیب سازد، به خلاف حکم خدا عمل کرده است. زنان به قدری که توان جسمی و نیازها و ضرورت هایشان اجازه می‌دهد، می‌توانند در فعالیت‌ها شرکت کنند. آن‌ها هر چه می‌توانند، تلاش اقتصادی و سیاسی و اجتماعی کنند. شرع مقدس، مانع نیست. (بیانات در جمع بانوان ارومیه 75/6/28)

در الگوهای قرآنی نمونه‌هایی از زنان است که معظم له نیز در فرمایشات خود اشاره کردند: اینجا یک آیه‌ی قرآن هست که... میفرماید: «ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأَتَ نُوحٍ وَ امْرَأَتَ لُوطٍ؛ برای کفار، دو زن الگو هستند؛ دو زن کافر، نمونه و الگو ی زنان کافرن: زن نوح و زن لوط که اینها به شوهر هایشان خیانت کردند؛ «فَلَمْ يُغْنِ عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا»؛ (سوره مبارکه التحريم آیه ۱۰) شوهرها یا اینکه پیغمبر بودند، دیگر به درد اینها نمی‌خورند، فایده‌ای برایشان ندارند. این مال کافران. بعد [میفرماید]: «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ». (سوره مبارکه التحريم آیه ۱۱) دو زن را الگو قرار می‌دهد برای همه‌ی انسانهای کافر، دو زن را الگو قرار می‌دهد برای همه‌ی انسانهای مؤمن؛ اعم از زن و مرد. یعنی اگر همه‌ی مردان عالم می‌خواهند مؤمن باشند، الگویشان دو زن هستند: یکی زن فرعون، یکی حضرت مریم. «وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ»؛ در اوج نجابت و عفت؛ همان خانمی که موجب شد وقتی موسی را از آب گرفتند، به قتل نرسانند؛ «لَا تَقْتُلُوهُ»؛ (سوره مبارکه قصص آیه ۹) [گفت] او را نگکشید؛ بعد هم ایمان آورد به حضرت موسی، بعد هم زیر شکنجه به قتل رسید. این الگو است. [و الگوی دیگر] «وَمَرْيَمُ ابْنَتْ عِمْرَانَ» که حالا در مورد حضرت مریم (سلام الله علیها) «الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا» (سوره مبارکه التحريم آیه

۱۲) که عفت خودش را حفظ کرد، ما متأسفانه اطلاعات زیادی نداریم که قضیه چه بوده؛ قضایایی حول و حوش حضرت مریم بوده که این بزرگوار با کمال قدرت مقاومت کرده و دامن پاک خودش را حفظ کرده، و تا آخر قضایا که میدانید. یعنی درست نقطه‌ی مقابل تمدن غربی که مرد را الگو قرار میدهد، در قرآن زن را الگو قرار میدهد؛ نه فقط برای زنان بلکه برای همه‌ی انسانها؛ چه در زمینه‌ی کفر، چه در زمینه‌ی ایمان. (1401/10/14 بیانات در دیدار اقشار مختلف بانوان)

نتیجه گیری

بنا بر فرمایشات مقام معظم رهبری زن متشکل از هویت، ارزش و جایگاهی است، که باید بدون نگاه جنسیتی در جامعه مورد بررسی قرار گیرد. با استناد به قرآن ارزش انسان به تقوای اوست و در گوهر وجود یکسان اند: من نفس واحدة. اسلام طرفدار تکامل بشر است. برای اسلام، زن و مرد هیچ فرقی ندارد. برای اسلام، جنس زن یا جنس مرد مطرح نیست. مقام معظم رهبری زن را الگو معرفی کردند و ارزش زن را عفت و پاکدامنی وی خواندند. همچنین حضرت زهرا سلام الله علیها و حضرت زینب سلام الله علیها را به عنوان الگو برای زن و مرد نام بردند. ایشان ابعاد شخصیتی زن را در حیطه های فردی، خانوادگی، اجتماعی، علمی و سیاسی زن بررسی کردند. به عبارت دیگر ابعاد زن در مادری، مهربان و همسر نیکو و الگویی برای پیشرفت جامعه است. همچنین می‌تواند شامل ارزش و عزت زن در خانه یا جامعه باشد.

فهرست منابع

- 1- سایت KHAMENEI.IR
- 2- مکارم شیرازی، ناصر، زن در تفسیر نمونه، قم، علی بن ابی طالب، 1393
- 3- مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، قم، صدرا، 1396
- 4- حکیمی، محمد، دفاع از حقوق زن، مشهد، بنیاد پژوهش های اسلامی، 1378
- 5- طباطبایی میر جهانی اصفهانی، سید محمد حسن، جنة العاصمه، قم، صدر، 1389
- 6- خمینی، روح الله، حقوق در اندیشه امام خمینی، تهران، آثار امام، 1391
- 7- طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، مکارم شیرازی، تهران، بنیاد علمی فرهنگی علامه طباطبایی، 1367
- 8- مرکز مطالعات و تحقیقات، زن در آیین مطبوعات، تهران، دفتر مطالعات و برنامه ریزی رسانه ها، 1376
- 9- فیاض، محمد اسحاق، جایگاه زن در نظام سیاسی اسلام، سرور دانش، کابل، 1392
- 10- مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران، 1386
- 11- خامنه ای، علی، زن و بازیابی هویت حقیقی، تهران، انقلاب اسلامی، 1390
- 12- مطهری، مرتضی، زن و مسائل سیاسی و قضایی، قم، صدرا، 1391
- 13- خطیب، سید مهدی، مهارت های زندگی، قم، دارالحديث، 1396
- 14- ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، یعقوب جعفری، تهران، اندیشه هادی، ۱۳۸۵
- 15- عظیمی، زهرا، نگاهی به حقوق زن در اسلام، قم، مرکز پژوهش اسلامی، ۱۳۸۶
- 16- جوادی آملی، عبدالله، زن در آیین جمال و جلال، قم، اسرا، ۱۳۸۶
- 17- مهدی نیا، اسدالله، آنچه یک زن باید بداند، دفتر تبلیغات اسلامی قم، تهران، ۱۳۷۳
- 18- سید رضی، نهج البلاغه، محمد دشتی، قم، ظهور، ۱۳۹۴
- 19- علاسوند، فریبا، قم، نشر هاجر، ۱۴۰۱
- 20- حلی، ابن نما، مثير الاحزان، قم، مدرسة الامام المهدی، (عجل الله فرجه الشریف)، ۱۴۰۶ ق.